Archetype

Αρχιτεκτονική και φθορά

Τάσης Παπαϊωάννου - 04/11/2019

Εγγενές και διαχρονικό χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής, το οποίο αποτελεί και την ιδρυτική της συνθήκη, είναι η δημιουργία νέων κτιρίων, νέων χώρων κατοίκησης. Ακόμη και η επέμβαση πάνω σε υφιστάμενα παλαιά ή εγκαταλελειμμένα κτίρια, αυτόν τον στόχο έχει. Την αναστήλωση, την ανακαίνισή τους, ώστε να καταστούν και πάλι βιώσιμα, κατοικήσιμα.

Ο αρχιτέκτων καλείται κάθε φορά να σχεδιάσει για το μέλλον, γι' αυτό που πρόκειται να υπάρξει. Η καινούρια κατασκευή, το νεότευκτο κτίσμα αποτελεί τον κεντρικό του στόχο. Όταν σκεφτόμαστε το μελλοντικό κτίριο, το φανταζόμαστε να ορθώνεται πάνω στο έδαφος ολοκαίνουριο, φρεσκοβαμμένο, μόλις να έχει ολοκληρωθεί. Να μυρίζει η φρεσκάδα του ασβέστη, του τούβλου, του ξύλου. Να στέκεται λαμπερό κάτω από τον ήλιο, μέσα στο φυσικό τοπίο ή μέσα στον πυκνοδομημένο αστικό ιστό της πόλης.

Σπάνια οι αρχιτέκτονες σκεφτόμαστε τη φθορά. Από τη φύση της η αρχιτεκτονική αντιτίθεται στη φθορά, στη διάβρωση, στην αποσάθρωση. Βρίσκεται κοντολογίς στον αντίποδα της αρχαιολογίας, όπου εκεί, αντίθετα, ο αρχαιολόγος-ανασκαφέας έρχεται καθημερινά πρόσωπο με πρόσωπο με ερειπιώνες, υπολείμματα κτιρίων που φέρνει στο φως η σκαπάνη του κατά τη διάρκεια της ανασκαφής. Εκεί το κτίριο εμφανίζεται πολύ μετά τον

«θάνατό» του. Το ερείπιο τότε μοιάζει με τα οστά του ανθρώπου, εκφράζοντας απόλυτα την καθολικότητα της φθοράς.

Ανάμεσα στα χώματα και τις σκόνες, παρατηρώντας τα θραύσματα των αρχιτεκτονικών μελών του, προσπαθούμε να ανασυνθέσουμε την αρχική εικόνα, τη μορφή του. Πάντοτε προσπαθούμε να επιστρέψουμε νοερά στο παρελθόν, στη φάση εκείνη, την πρώτη, όταν αυτό κατασκευαζόταν και αργότερα έσφυζε από ζωή.

Κι όμως αυτή η φθορά αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες της αρχιτεκτονικής, κάτι που θα έπρεπε να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη από την αρχική κιόλας φάση της αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Πώς είναι δυνατόν να σκεφτόμαστε το κτίριο χωρίς να φανταζόμαστε το πώς θα γράψει ο χρόνος πάνω στις επιφάνειές του, πώς θα γεράσουν τα υλικά του, τη συμπεριφορά και την αντοχή του στις καιρικές συνθήκες; Όλα μέσα στον χρόνο αλλοιώνονται, κι αυτή η φυσιολογική αλλοίωση αποτελεί θεμελιώδες ζήτημα της αρχιτεκτονικής.

Η επιλογή των υλικών, η αρμογή τού ενός με το άλλο, οι λεπτομέρειες, αφανείς ή ορατές, τελικό στόχο έχουν πάντοτε τη βέλτιστη συμπεριφορά του κτιρίου στον χρόνο. Να γιατί ο αρχιτέκτων είναι υποχρεωμένος να «συνθέτει» (κατά μία έννοια) όχι με καινούρια υλικά, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά αντίθετα με εκείνα στα οποία ο καιρός έχει επιφέρει όλη τη φθορά από το αδιάκοπο σφυροκόπημα του χρόνου. Την πατίνα εκείνη που «με τόσους κόπους έχει εναποθέσει ο χρόνος»[1], όπως στοχαστικά επισημαίνει ο Junichiro Tanizaki στο «Εγκώμιο της σκιάς».

Με αυτήν τη φθορά είμαστε για πάντα δεμένοι οι άνθρωποι, αυτήν αντικρίζουμε καθημερινά στον καθρέφτη του χρόνου, του μεγάλου κι ανεξιχνίαστου Αγνώστου. Ο χρόνος «φθείρει», «κατατήκει και γηράσκει»[2]. Η φθορά συνεπώς είναι από τη φύση της προϊόν του χρόνου, όπως σημειώνει ο Αριστοτέλης, «φθοράς γαρ αίτιος καθ’ εαυτόν μάλλον ο χρόνος»[3].

Η διάβρωση και η αποσύνθεση που αντικρίζουμε σήμερα πάνω στα υλικά ενός παλαιού κτίσματος, τοποθετείται αναπόφευκτα στο παρελθόν. Είναι, θα λέγαμε, ανάλογη της χρονικής απόστασης που μας χωρίζει από την κατασκευή του κτιρίου. Η έκθεση του υλικού στον χρόνο αποδεικνύει και τη φθαρτότητά του.

Τίποτε δεν παραμένει άφθαρτο! Λες και η σκουριά καιροφυλακτεί παντού, πίσω από κάθε επιφάνεια, κάθε υλικό, κάθε χρώμα. Οι τοίχοι σταδιακά αλλοιώνονται, μικρές αυλακώσεις σαν άλλες ρυτίδες πάνω σε ανθρώπινο πρόσωπο εμφανίζονται εδώ κι εκεί, μικρές ρηγματώσεις διαχωρίζουν σε μικρούς ασύνδετους κόσμους την ενιαία άλλοτε επιφάνεια, τα χρώματα ξεθωριάζουν και χάνονται κάτω από το ανελέητο φως του ήλιου. Μικρά τμήματα σοβάδων αποκολλώνται, αφήνοντας φωλιές και ρωγμές πάνω στους τοίχους, γωνίες αποτέμνονται, αιχμηρές απολήξεις στρογγυλεύονται.

Οι επιφάνειες χάνουν την απαστράπτουσα στιλβωμένη τους λάμψη, που διαρκεί τόσο λίγο, ώστε ούτε την πρόσκαιρη ψευδαίσθηση του ανοξείδωτου υλικού που μάταια προσπαθεί να μείνει αναλλοίωτο δεν μπορεί να ικανοποιήσουν. Αυτή τη ματαιοδοξία πολλών σύγχρονων σταρ αρχιτεκτόνων που επενδύουν με πανάκριβα αστραφτερά περιβλήματα τις «δημιουργίες» τους, προσδοκώντας ότι στο μέλλον δεν θα σκουριάσουν, αντιστεκόμενες στη δύναμη της φθοράς.

Με τα χρόνια η φύση κάνει πάλι την εμφάνισή της εκεί που θα ‘λεγες ότι χάθηκε μια για πάντα. Μικρά χορταράκια φυτρώνουν σε απίθανα σημεία, όπου με τον καιρό συσσωρεύτηκε λίγη σκόνη και χώμα από τον αέρα. Σε σκιερές κόγχες, σε μικρές σχισμές, σε αρμούς πλακοστρώσεων, σε κρυφές απροσπέλαστες γωνιές. Μεγαλώνουν, αναπτύσσονται και ανθίζουν πάνω σε μάρμαρα, πλακάκια, σοβάδες, κεραμίδια, σαν η φύση να προσπαθεί να επουλώσει και να οικειοποιηθεί ξανά τα υλικά αυτά, ό,τι δηλαδή της απέσπασαν με βαναυσότητα από τα σωθικά της οι άνθρωποι. Έτσι, σιγά σιγά ρημάζει το κτίσμα, η φύση το περικυκλώνει, ρίζες και κλαδιά το σκεπάζουν, κι αυτό σταδιακά καταρρέει εις τα εξ ων συνετέθη. Η αρχέγονη δύναμη της βαρύτητας έλκει τα υλικά εκεί απ’ όπου τα αποσπάσαμε, εκεί που αενάως ανήκουν, στην επιφάνεια της γης.

Σαν μια σημαντική αρχέγονη υπόμνηση, ότι θνητοί είμαστε οι άνθρωποι και να μην ξεγελιόμαστε· κομμάτι αναπόσπαστο από το σώμα της και όχι κάτι ξέχωρο απ’ αυτήν! Μας θυμίζει με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο ότι το «αναλλοίωτο» είναι μια ανθρώπινη φενάκη, μια χίμαιρα που γρήγορα αποκαλύπτεται και καταρρέει, αφού η γήρανση και η θνητότητα έρχονται με τρόπο απόλυτο να επιβεβαιώσουν το φθαρτό μας σώμα, την καταγωγική σχέση μας με τη φύση και τα προαιώνια χαρακτηριστικά του κύκλου της ζωής και του θανάτου.

Παραπομπές

[1] Junichiro Tanizaki, *«Το εγκώμιο της σκιάς»*, εκδ. Αγρα, Αθήνα 1992

[2] Φυσικά IV 12, 221 a-b

[3] Ο.π.

Το παρόν άρθρο δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συντακτών την 01.07.2015